

ZEVEN

wegen van barmhartigheid

DE NAÏVITEIT VAN HET DOEN

WERKSCHRIFT

ZEVEN

wegen van barmhartigheid

DE NAÏVITEIT VAN HET DOEN

WERKSCHRIFT

Heer,

wanneer hebben wij u hongerig gezien en te eten gegeven,
of dorstig en u te drinken gegeven?

Wanneer hebben wij u als vreemdeling gezien en opgenomen,
u naakt gezien en gekleed?

Wanneer hebben wij gezien dat u ziek was
of in de gevangenis zat
en zijn we naar u toe gekomen?

En de koning zal hun antwoorden:

Ik verzeker jullie:

alles wat jullie gedaan hebben

voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters,
dat hebben jullie voor mij gedaan.

Matteüs 25 : 37-40

VOORWOORD

De weg van doen naar geloof bestaat niet: doen is geloof. De gelijkenis van Matteüs is daarin uitgesproken. Maar kan dat zo gemakkelijk? Er zijn toch eerst heel wat woorden nodig? Liturgie, bijeenkomst, werkgroep: er wordt wat overlegd en gepraat. Gelukkig is er ook een breed scala aan activiteiten variërend van onaanzienlijk maar vastberaden omzien naar elkaar tot spectaculaire daadkracht in soms wereldomspannende projecten. Van de uitdagende maar lang niet automatische geldpilot (minimaal 2 tot 10% van je inkomen) tot originele experimenten van mensen gedreven door hartverwarmende inzet en groot geloof. En toch: er blijft (te) veel bij woorden. Hoe kan het ook anders: diaconie levert veel notulen op.

ZEVEN, de zeven werken van barmhartigheid uit Matteüs 25, is te beleven als schilderachtig kunstgenot in het Rijksmuseum. Het kan ook uitlopen op charitatief aapjes kijken in goeddoend Nederland. Ontsporing is een risico bij elk proberen. Het project ZEVEN stroopt de mouwen op en stort zich onvervaard op de kwadratuur van de cirkel: schrijven over doen. Met een caleidoscopische aanpak voor beschouwer en activist, denker en kip zonder kop. Opdat ze met elkaar optrekken, elkaar vinden en aanpakken. We zijn op zoek naar de echte Rotterdamse mentaliteit in de barmhartigheidstraditie van tweeduizend jaar. De Protestantse Kerk in Nederland helpt ons daarbij, de Raad van Kerken in Nederland kijkt mee. In gemeente en parochie zal blijken of het werkt. Of groepen en enkelingen geïnspireerd raken. Bij de Meester van Alkmaar was Jezus nooit ver uit de buurt. Aandachtig, liefdevol kijkt hij toe. Daar gaan wij ook opgewekt van uit.

Rieks Hoogenkamp

Rien Wattel

WEGWIJZER BIJ DIT WERKSCRIFT

Over 'barmhartigheid' zijn boekenplanken vol geschreven. Wij doen het anders. Hier geen nieuwe visie op barmhartigheid of slimmere actiemethoden, maar de uitdaging om allereerst te kijken. Letterlijk: met de ogen van kunstenaars. Schilders, een fotograaf, dichters, muzikanten.

Het woord 'barmhartigheid' roept zelf al beelden op, beweging. 'Barm' is een variant van 'arm'. 'Armhartig' zei het Oudhoogduits. Met je hart bij de armen, dus. Misericordia in het Latijn. Die B kwam erin onder invloed van het werkwoord '(er)barmen', ontfermen. Rond 1275-1300 was 'barmhartigheid' een van de eerste kenmerkende woorden van het christendom in onze taal.

Barmhartigheid: een actief woord. Daarom ook liever 'barmhartigheid' dan 'mededogen', dat passiever voelt. De kunstenaars in dit boekje laten die beweging op subtiele manier zien. En heel gevarieerd, waardoor vanzelf een dialoog ontstaat. Zo komen de zeven 'barmhartigheden' als in een caleidoscoop in beeld. Uitdagend om te bekijken. En zeker om te doen. Hier een overzicht:

1. Leidraad zijn de bekende zeven panelen van de Meester van Alkmaar uit 1504. Ze hangen in het Rijksmuseum in Amsterdam, zaal 0.4. Wij bieden een speciale excursie erheen (zie pagina 51). De panelen geven een ethisch model voor persoonlijk en praktisch geloof. Een spiegel ook: het laat ons de ideale Hollandse stad zien (Alkmaar?) waar alle noden worden gelenigd. Op zes panelen staat Jezus markant tussen de slachtoffers: zegt de bijbel niet dat we in elke hongerige, vreemdeling enzovoort Gods gezicht zien? Eén keer kijkt Jezus ons aan. Elk blok begint met een paneel en een korte beschrijving door Marleen Hengelaar-Rookmaaker.
2. Op de volgende pagina staan veel korte teksten. Bewust geen beschouwingen, meer 'halffabricaten'. Bouw zelf verder! Eerst een paar bijbelfragmenten rond deze barmhartigheid, met een trefwoord. Daarna drie blokjes citaten en uitspraken die willen inspireren tot eigen gedachten. Algemene, bijbels-theologische en 'knipoog'-quotes. Tot slot een zeer kort gedicht uit de literatuur.

3. Op de pagina daarna staan twee 'beelden'. Corrie Kopmels verbeeldt de barmhartigheid in woorden: één enkel beeld steeds, één of een paar mensen en meestal één handeling. Je ziet het voor je. Jeltje Hoogenkamp doet hetzelfde in haar schilderijen in grafisch symbolische stijl. Echte kijkschilderijen.
4. Bij elke barmhartigheid kozen we een 'spraakmaker': iemand die het dééd, die nood lenigen. We springen van Mozes tot Merkel door de tijd. Maar die spraakmaker wordt nooit een 'heilige'. Dat zou die daad onhaalbaar maken. Onze spraakmakers hebben vaak óók iets onhebbelijks. 'Geen heilige zonder verleden, geen zondaar zonder toekomst' zei Augustinus. Ter bemoediging!
5. Op deze spraakmaker volgt een 'open deur': een project dat je zelf had kunnen bedenken. Landelijke projecten die (bijna) allemaal vrijwilligers kunnen gebruiken of sprekers leveren. Sprekers staan op pagina 50.
6. Op de volgende pagina staan weer twee 'beelden'. Eerst een lied van René van Loenen, te zingen op een Liedboek 2013-melodie. Soms speels, soms ernstig, maar let vooral op de combinatie tekst-melodie: dan weet je hoe René het voor zich ziet!
7. Daaronder een foto van Kees de Winter. Hij spreekt een heel eigen spannende beeldtaal, sterk gereduceerd, bijna performanceachtig. Op elke foto vind je een hand en een kaarsje. Dat kaarsje is een symbool voor de presentie van Christus. Net als bij de Meester van Alkmaar: je moet het soms zoeken!
8. De volgende pagina bevat twee projecten: één wereldwijd project uit het arsenaal van Kerk in Actie, dat je kunt steunen, en een plaatselijk project dat we een 'eyeopener' vinden. Je kunt het overnemen in eigen varianten.
9. Ten slotte weer kunst: Sjef Hermans van Sunshine Cleaners maakte bij elke barmhartigheid een song in americana-traditie van folk, blues en gospel. Hij zocht ook naar gerelateerd werk. Bij elk thema namen ze twee songs op voor hun cd. Ze bieden die ook in concertvorm aan. Luistermuziek, geïnspireerd door sociale geschiedenis.
10. Tussen de blokken vind je heel gevarieerde werkvormen bij de zeven thema's, informatie over een reisexpositie, theatervoorstelling, leeskring, films, muzikale miniaturen, excursies, het groene achtste werk, een luxe boek en natuurlijk de startdag.

WAAR WE HET VANDAAN HEBBEN

Meestal staat achterin welke bronnen er gebruikt zijn. Wij noemen die boeken meteen. Alles wat we in onze teksten niet vermelden, is daar te vinden. In één zin een karakterisering van de inhoud van de boeken.

Barmhartig leven, Arthur Alderliesten, Buijten & Schipperheijn 2016, € 11,90
Degelijk bijbels en theologisch, aandacht voor ethiek, in het bijzonder voor Dietrich Bonhoeffer

Leven met compassie, Anselm Grün, Forte 2009, € 18,99
Meditatief en inlevend: bijbelverhalen en gewone leven, ook zeven 'geestelijke' werken

Werken van Barmhartigheid, Vincent van der Helm e.a., eigen beheer 2012, € 16,95
Heiligen, bijbelse lijnen, Augustinus, meditatie en Culemborgse kerkraden

Orte des Glaubens, Fulbert Steffensky, Radius 2017, € 15,-
Stevig geformuleerd, maatschappelijk bewogen met uitschieters, ook zeven 'geestelijke' werken

De weg van de barmhartigheid, Jos Lammers, Altiora Averbode 1998, € 12,50
Breed uitwaaiend, pastoraal met gebeden, preekfragmenten en verhalen

Henk Abma koos gedichten en citaten die de kern raken. Zijn keuze is nauwelijks te verbeteren. Wij doen dat ook niet. Ze staan in de antiquarisch verkrijgbare publicaties over de zeven werken

Acts of mercy, Henk Abma / Tineke Smit, Stichting Collage 1998.

Misericordia, Henk Abma, Stichting Collage i.s.m. Meinema 1998.

HONGERIGEN VOEDEN

Een propere Hollandse stad, welvarend met stenen huizen, vormt het decor. Welgestelde burgers geven brood aan de armen. Een groepje sloebers dromt samen op de voorgrond bij de deur van een huis. De vrouw houdt de mand met brood op, haar man deelt het uit. Hij let niet op bij wie het terecht komt (linkerhand/rechterhand, Mt. 6 : 3). Hij geeft brood aan de blinde man met de rode gescheurde mantel, wiens vrouw het brood doorgeeft aan het kind op de grond. Hoewel ze arm zijn, zijn ze zorgzaam voor elkaar. De man met de mismaakte voeten staat op de sociale ladder nog een trede lager. Jezus, herkenbaar aan zijn traditionele Jezusgezicht, staat precies in het midden van het paneel tussen de bedelaars. Als enige kijkt hij de beschouwer aan.

Genesis 41 : 47-49, 53-57 *beleid*, Leviticus 23 : 22 *laten liggen*, Spreuken 6 : 30 *stelen*, Markus 2 : 23-28 *prioriteiten*, Lucas 14 : 12-14 *uitnodigen*, Johannes 6 : 1-59 *brood*.

In één zin

Wie voldoende te eten heeft denkt aan godsdienst, wie honger heeft aan diefstal.

Hongerigen te eten geven is de meest directe uitleg van je naaste liefhebben.

Er zijn mensen die meer eten dan honger hebben en mensen die meer honger dan eten hebben.

Bovendien

Wij leven in het voorlaatste en geloven in het laatste. Het laatste is beslissend, het voorlaatste de plaats waar wij worden opgeroepen Christus te volgen (Dietrich Bonhoeffer).

De armen staan niet dichterbij God, maar wel staat God dichterbij de armen (Bob Goudzwaard).

Ook dat nog

Nooit kijken we diepzinniger dan bij de bestudering van het menu.

Mijn geweten is schoon: ik gebruik het niet (Jerzy Lec).

De dichter:

wie / brood / uit de goot / haalt buigt / voor zijn eten

Jan Arends

Ze heeft zich achter het gordijn verstopt,
maar niet voor lang, want wil te graag
aan mij verschijnen, me begroeten.

Ik zal vast iets lusten na mijn reis hierheen.
Ze tovert triomfantelijk een groot stuk taart,
danst en springt de kamer rond,
trekt me haar wereld in van beren en ballonnen.

Een grote zeepbel in het blauw geblazen
weerkaatst de regenboog. Ze juicht
als hij uiteenspat in een regen van geluk.

Corrie Kopmels

GERRIT POELS, BROODPATER IN TILBURG (* 1929)

'Ik ben geen hulpverlener, ik help'. Dat is broodpater Poels helemaal. Zoals zijn website, gerritpoels.nl, begint: 'wars van de bureaucratische aanpak' van instanties. Daar botst hij vaak mee: met de overheid die hulpverlening totaal reglementeert. En met de kerk, waar hij in 1969 uittreedt als priester. 'Ze heeft te weinig oog voor de menselijke noden'. Nee, hij 'treedt niet uit, maar loopt dóór'. Tussen 1968 en 1990 start hij opvanghuizen, een werkgelegenheidsproject, kringloopwinkel en lowbudget-eethuis. Daarna kiest Gerrit Poels ervoor om liever zelf 365 nachten per jaar zijn dertig kilometer door Tilburg te fietsen.

's Avonds om half zeven gaat hij slapen, om kwart over twee stapt hij op de fiets en hangt bij zo'n honderd mensen, die er niet om durven vragen, brood aan de deurknop. 's Nachts: dan kan het ongezien, want mensen schamen zich om hun honger. Daarom is hij onze dwarse icoon voor 'de hongerigen voeden'.

Voedselbank

Zo maar wat cijfers: 172 voedselbanken met 10 distributiecentra, 140.000 klanten waarvan 38% onder de 18 jaar en 11.000 vrijwilligers. Voedselbanken in Nederland zijn het opvangnet voor ieder die het (even) niet redt. In principe is de hulp tijdelijk. Helpers met hand of hoofd zijn van harte welkom. Het is afwisselend, soms spannend en improviseren hoort er altijd bij. Via de site werkenbijvoedselbanken.nl kun je snel aan de slag. Meer op voedselbanken.nl, spreker: zie pagina 50.

LIED VOOR DE CATERAAR Johannes 6 : 1-15

Wie voedt vijfduizend monden
met zaden van het veld
of kruimels voor de honden
en veel te weinig geld?

Een jongen loopt te venten
met broden en met vis.
Van al die rijen mensen
weet niemand wie hij is.

Alleen de mensenvisser
herkent hem zo te zien,
gelooft, beaamt: hij is er!
God heeft erin voorzien.

Vijfduizend monden voeden
– keer tien keer tien keer tien –
is delen van het goede
waar God in heeft voorzien.

René van Loenen; m. *Liedboek 979*

RWANDA – WERKEN AAN VOLDOENDE ETEN

De gemeenschap van zendingsdiaconessen in Rwanda is een zustersgemeenschap van de zendingsdiaconessen te Amerongen en telt circa veertig zusters. Zij willen een christelijk getuigenis voor hun omgeving zijn. De zusters werken als lerares, verpleegster en kerkelijk werkster in de dorpsgemeenschappen om hen heen. Er wordt een landbouwprogramma en een trainingscentrum voor kleine boeren gerund met als doel de voedselzekerheid en onderlinge samenwerking in de regio te verbeteren. Zo worden de allerarmste boeren (veelal boerinnen) gestimuleerd om hun economische positie te verbeteren en voldoende eten te verbouwen, zodat zij geld hebben om hun kinderen naar school te laten gaan. Zo werken de zusters aan het voeden van de hongerigen. kerkinactie.nl/zustersrwanda

MET DE VLAM IN DE PIJP OVER DE A4

Het Pinksterkamp ging niet door. ‘Wat doen we nu met Pinksteren?’ vroeg de jongerengroep uit Hoofddorp. Iemand zei: ‘Iets voor de vrachtwagenchauffeurs op dat parkeerterrein, hier vlakbij, langs de A4, Den Ruygen Hoek? Ze staan daar het hele weekend. Niks te beleven. Tjokvol! Kunnen we ze niet soep en wafels of pannenkoeken brengen?’ Zo gezegd, zo gedaan: koken en bakken, busje gehuurd, groetkaartjes gemaakt en een paar uur daar gestaan. Leuke reacties, soms een handen-en-voetengesprekje (taal!). ‘Een nieuwe wereld ontdekt!’ Zo’n actie kan elke dag, maar elke tweede donderdag van december is sinds 2019 Dag van de Vrachtwagenchauffeur. Een initiatief van allerlei organisaties voor transport en logistiek. ‘Om alle hardwerkende vrachtwagenchauffeurs een keer in het zonnetje te zetten’. Hongerigen voeden met soep en aandacht. Organiseer je eigen Dag van de Vrachtwagenchauffeur.

GEEF DE HONGERIGEN TE ETEN

De sociaal bewogen fotografe Dorothea Lange fotografeerde tijdens de Grote Depressie in de jaren dertig van de vorige eeuw de armoede in de Verenigde Staten. Iconisch is haar foto van een man in een zogenaamde 'soupline'. Het voedselverdeelpunt in kwestie werd opgezet door Lois Jordan, een vrouw die vanwege haar verpleegsters-uniform 'The White Angel' werd genoemd. Tijdens de depressie gaf zij vanuit een omgebouwde zeesloep meer dan een miljoen behoeftige mensen te eten:

*Always ready with her ladle
Her uniform all snowy white
The guardian angel of the soupline
Has her own way to do what's right
Mother Jordan kills the hunger
In her land-locked rescue boat
She serves a hot meal for the needy
They're out of food and out of hope*
White Angel Breadline – Sjef Hermans

Gospelzangeres Sister Rosetta Tharpe schreef een song gebaseerd op het bijbelverhaal van de wonderbaarlijke spijziging:

*He broke the bread up
And also the fishes
And then his disciples
Went ahead
But the more passed round
The more they found
With lots left over
When all had been fed*

Two Little Fishes And Five Loaves Of Bread - Sister Rosetta Tharpe

Beluister ook:

George Harrison – *Bangla Desh*

Queen – *Is This The World We Created...?*

Bob Marley – *Them Belly Full*

Ry Cooder – *One Meatball*

REISEXPOSITIES TE LEEN

SCHILDERIJEN EN GEDICHTEN

Jeltje Hoogenkamp maakte zeven schilderijen voor dit boekje en Corrie Koplms zeven gedichten bij de thema's. Met drie informatieve panelen zijn ze beschikbaar als reisexpositie vanaf juni 2021. Elke gemeente, parochie, galerie, bibliotheek of school kan intekenen voor een kalendermaand. Een mooie reden om activiteiten eromheen te organiseren. Kijk vooral ook naar de verwerkingen in dit boekje. Een expositie kan heel uitnodigend zijn naar kerk, kunst en samenleving. Je haalt zelf de zeventien lijsten (50 bij 60 cm) op. De volgende exposant neemt ze weer bij jou mee. Een grote auto is niet eens nodig. Bijdrage in de kosten: € 50,- per maand. De regels voor het exposeren op de site zevenwerken.nl. Reserveren: Rieks Hoogenkamp, hoogenkamp@ziggo.nl, 0345-778855.

FOTO'S

Kees de Winter, theoloog maar tegenwoordig vooral fotograaf, geeft de zeven werken op zijn foto's letterlijk handen en voeten. Je moet goed kijken voordat de beelden al hun geheimen prijsgeven. Er zijn meer lagen dan je denkt. Zo heeft de fotograaf het ook bedoeld. Ze zijn afgedrukt en ingelijst en vormen een intrigerend geheel. Drie panelen geven achtergrondinformatie. Geschikt voor kerk, wijkgebouw, bibliotheek, school, galerie en zorgcentrum. Het geheel van tien panelen (60-50 cm) is als reisexpositie te leen, in een gewone auto te vervoeren. Op zevenwerken.nl de regels. Reserveer per maand (€ 50,-) bij Rieks Hoogenkamp, hoogenkamp@ziggo.nl, 0345-778855.

INHOUD

2	Matteüs 25
3	Voorwoord
4	Wegwijzer bij dit werkschrift
6	Waar we het vandaan hebben
7 - 13	HONGERIGEN VOEDEN
14	Reisexposities te leen
15 - 21	DORSTIGEN LAVEN
22	Sunshine Cleaners: cd en concert
23	Alle zeven goed, theatervoorstelling Kees Posthumus
24	Leeskring
25 - 31	NAAKTEN KLEDEN
32	Aan het werk
34	Muzikale miniaturen en schilderijen
35 - 41	VREEMDELINGEN HERBERGEN
42	Het achtste werk: voor de aarde zorgen
43 - 49	ZIEKEN BEZOEKEN
50	Sprekers voor lezingen
51	Dagexcursie 'Barmhartigheid' Amsterdam
52	Werkschrift en boek
53 - 59	GEVANGENEN BEZOEKEN
60	Uitnodiging 29 mei 2021
61	Raad van Kerken, Barmhartigheid.nl, Peerkepad
62	Films
63 - 69	DODEN BEGRAVEN
70	Medewerkers
71	Colofon
72	Inhoud